
Recenzovaný článek

Cesta k Buče: Organizační praktiky ruské armády a násilí na civilistech

The Path to Bucha: Organisational Practices of the Russian Army and Violence against Noncombatants

Tomáš Kučera

Abstrakt: Masakr v Buče vyvolává otázku, zda ruská armáda předurčuje své vojáky k protiprávnímu násilí na civilistech? Tento článek vychází z předpokladu, že bez ohledu na vyšší rozkazy, pachatelé násilí musí překonat psychologické zábrany, jež si v průběhu socializace vytvořili, tzv. „morální odpoutání“. Psychologický mechanismus „morálního odpoutání“ na jednu stranu umožňuje vojákům legálně zabíjet v boji, na druhou stranu ale také odbourává zábrany vůči násilnému jednání na civilistech. Povinnosti ozbrojených sil tak je nejen připravit vojáka k boji a zabíjení, ale také již během výcviku předcházet protiprávnímu násilí. Příklad ruské armády ukazuje, jak formální úsilí předcházet morálnímu odpoutání a porušování mezinárodního humanitárního práva (MHP) nedokázalo efektivně překonat překážky v podobě institucionální kultury a nedostatečného lidského kapitálu.

Abstract: The Bucha massacre raises the question of whether the Russian army predisposes its soldiers to unlawful violence against civilians. This article assumes that regardless of superior orders, perpetrators of violence must overcome the psychological barriers developed during socialisation. The psychological mechanism of „moral disengagement“ allows soldiers to kill in combat and act violently on civilians. The duty of the armed forces is not only to prepare soldiers to fight and kill but also to prevent illegal violence. The case of the Russian army demonstrates how formal activities to prevent moral disengagement and violations of the International Humanitarian Law (IHL) face insurmountable obstacles in the form of institutional culture and insufficient human capital.

Klíčová slova: Mezinárodní humanitární právo; válečné zločiny; Rusko; organizační kultura; sociální psychologie.

Key words: International Humanitarian Law; War Crimes; Russia; Organisational Culture; Social Psychology.

ÚVOD

Když svět obletěly fotografie mrtvých těl na ulicích ukrajinského města Buča, válka, kterou Rusko na Ukrajině rozpoutalo, dostala novou, ještě hrozivější tvář. Vraždění v Buče sice nepředstavuje první významné porušení mezinárodního humanitárního práva (MHP) spáchané Ruskou armádou na Ukrajině. Operační postupy ruské armády se tradičně vyznačují nízkou citlivostí vůči kolaterálním škodám, např. používáním kazetové munice, či respektem k objektům pod ochranou MHP, jako jsou nemocnice či kryty civilní ochrany.¹ Buča přesto znamenala významný přelom. Jednak dodala silné argumenty k obvinění Ruska z pokusu o genocidu ukrajinského národa,² jednak proměnila veřejný obraz ukazující ruské vojáky jako podvedené oběti svého nejvyššího velení. S Bučou jednoznačně převládl obraz vojáků-řezníků nezdráhajících se nejhorších zvěrstev vůči civilnímu obyvatelstvu.

Tento článek se pokusí odpovědět na otázku, do jaké míry ruská armáda predisponuje své vojáky k nezákonnému zabíjení civilního obyvatelstva ve válce. Předmětem zájmu tak zde jsou válečné zločiny ve formě násilí vůči civilním obyvatelům v moci okupačních sil.³ Tímto způsobem se masakr v Buče a dalších okupovaných místech odlišuje od zločinů způsobených nedostatečným rozlišováním oprávněných a neoprávněných cílů útoku či používáním nedostatečně diskriminativních zbraní. Zatímco bombardování vzdálených civilních cílů představuje odosobněný akt nezákonného násilí, vraždy civilistů na okupovaném území vyžadují přímé zapojení jednotlivce, který násilí vykonává. Bez ohledu na to, zda vraždění civilistů bylo nařízeno či spácháno bez oficiální autorizace, pachatelé vražd musí nejprve překonat psychologické zábrany, jež si většina lidí v průběhu socializace vytvořila.

Cílem tohoto článku není prošetřit konkrétní zločiny podle mezinárodního práva a určit viníky. Vraždění civilistů v Buče zde představuje rámec pro prozkoumání náchylnosti vojáků k páchání násilí vůči civilistům a role, jakou v tomto procesu sehrává vojenská organizace, v tomto případě ruská armáda. Ruská armáda si s sebou nese historii útoků na civilisty, a proto ani masakr v Buče nemohl být zcela překvapující. Útoky na civilní obyvatelstvo, jak ilustruje následující sekce, však rozhodně nejsou unikátní charakteristikou

¹ V období před ústupem ruských vojáků z Buče bombardovaly ruské síly mj. dětskou nemocnici v Žytomyru, porodnici v Mariupolu či mariupolské divadlo ukrývající civilisty. Seznam ruských válečných zločinů v prvních týdnech války uvádí např. MARTZ, Christopher. *Russian War Crimes Against Ukraine: The Breach of International Humanitarian Law By The Russian Federation*. Rochester, NY, 2022. DOI: 10.2139/ssrn.4106901

² Chování ruské armády v Buči nemá daleko ke genocidě, řekl Johnson. [online] [cit. 10.08.2022]. Dostupné z: <https://www.ceskenoviny.cz/zpravy/chovani-ruske-armady-v-buci-nema-daleko-ke-genocide-rekl-johnson/2188879>; Putin páchá genocidu, řekl Biden. Poslední slovo ale budou mít právníci. *iDNES.cz* [online]. 2022 [cit. 10.08.2022]. Dostupné z: <https://1url.cz/4rjmm>

³ Z pohledu mezinárodního práva se tento článek zabývá případy vážného porušení Ženevské úmluvy IV dle čl. 147. ICRC. *Geneva Convention IV Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War of 12 August 1949* [online]. International Committee of the Red Cross, 1949, art. 147. Dostupné z: <https://ihl-databases.icrc.org/ihl/INTRO/380>; HENCKAERTS, Jean-Marie a Louise DOSWALD-BECK. *Customary international humanitarian law: Volume 1. Rules*. Cambridge: University Press, 2005, r. 89.

ruské armády. Smyslem tohoto článku je poukázat na to, jak krátká cesta může být mezi psychickou přípravou vojáka na legální zabíjení v boji a „morálním odpoutáním“, jež jedinci umožní páchat násilí na nevinných obětech. Povinností ozbrojených sil tak je nejen připravit vojáka k boji a zabíjení, ale také již během výcviku a přípravy aktivně a intenzivně předcházet tomu, aby se připravenost k násilí nezvrhla v nezákonné jednání během operačního nasazení.

Vraždění v Buče a dalších místech okupovaných ruskými vojáky je v Evropě mimořádnou událostí přirovnávanou k nejhorším masakrům válek v bývalé Jugoslávii. Aniž by závažnost tohoto zločinu byla jakkoli relativizována, první část tohoto článku stručně připomene, že incidenty, při nichž vojáci ve válce nezákonně zabíjí neozbrojené civilisty, se nevyhýbají ani jiným armádám. Emblematický je případ masakru spáchaného americkými vojáky ve vietnamské vesnici My Lai. Ze závažných zločinů jsou obviňováni i vojáci v nedávných konfliktech jako byla válka v Iráku či Afghánistánu. Představený argument vychází ze sociální psychologie, jejíž poznatky o agresivitě a potlačení morálních zábran k přímému násilí jsou představeny v následující sekci.⁴ Popsané sociálně-psychologické procesy mají mimořádnou relevanci pro vojenské organizační praktiky. Vojenské organizace mají povinnost vytvořit mechanismy, jež budou zločinnému jednání u svých vojáků předcházet. Čtvrtá část proto představí základní mechanismy, jimiž armády mohou posilovat sílu MHP mezi svými vojáky. Poslední sekce před závěrem analyzuje relevantní organizační praktiky ruské armády a nabízí tak odpověď na základní výzkumnou otázku tohoto článku.

1 V BUČE I JINDE

Město Buča obsadily již 27. února 2022 ruské předsunuté jednotky, údajně komponent 64. motostřelecké brigády pod velením podplukovníka Azatbeka Omurbekova a tyto síly ve městě zůstaly až do ruského ústupu 31. března. Následujícího dne vstoupily do města ukrajinské síly. Po odchodu ruských vojáků bylo nalezeno na ulicích, ve sklepích či hromadných hrobech nejméně 419 zavražděných osob, mnohdy vykazující známky poranění ranou do týlu a se stopami mučení či znásilnění. Téměř všechna těla patřila civilistům. Při příchodu ruských vojáků v Buče zůstaly přibližně čtyři tisíce lidí. Během měsíce dlouhé okupace tak byl zavražděn každý desátý zůstavší obyvatel a téměř všichni muži vojenského věku.⁵

Vraždění v Buče neslo známky jak systematických poprav mužů podezřelých z příslušnosti k ukrajinským ozbrojeným silám či podpory protiruských aktivit, tak i spontánního

⁴ V českém mediálním prostředí poznatky sociální psychologie o agresivitě prezentoval např. psychiatr Jan Vevera. ROZSYPAL, Michael. Vevera: Mučení a kastrace zajatců nejsou jen dílem lidských zrůd, ale produktem války - DTV na Aktuálně.cz. *Aktuálně.cz* [online]. 2022 [cit. 11.08.2022]. Dostupné z: <https://1url.cz/nrjmy>

⁵ Zastřelení, umučení, umlácení. V Buče už našli přes čtyři sta obětí ruských okupantů. ČT24 [online]. 2022 [cit. 10.08.2022]. Dostupné z: <https://1url.cz/Drjm7>; War Crimes Watch Ukraine - FRONTLINE / AP collaboration. In: [cit. 11.08.2022]. Dostupné z: <https://1url.cz/Jrjyt>

násilí páchaného rabujícími a znásilňujícími vojáky mimo jakoukoli kontrolu. Velké množství obětí pak přišlo o život v posledních dnech okupace, kdy stahující se vojáci stříleli po každém, kdo se objevil na ulici. Na základě odposlechů radiové komunikace německá zpravodajská služba tvrdí, že žoldnéři Wágnerovy skupiny sehrávali vůdčí úlohu v těchto násilnostech. Podle odposlechů se jeví, že vraždění civilistů nebylo zcela náhodnými činy vojáků, kteří se vymkli kontrole, ale schválenou součástí ruských vojenských aktivit s cílem zlomit odpor civilního obyvatelstva.⁶

Páchání závažného násilí na neozbrojených civilistech rozhodně není unikátním rysem ruských ozbrojených sil. Pro reflexi masakru bezbranných civilistů vojáky moderní vyspělé armády se stal případ My Lai z roku 1968.⁷ Podle různých odhadů mezi 347 a 504 neozbrojených obyvatel vietnamské vesnice My Lai bylo zavražděno četou amerických vojáků pod vedením poručíka Williama Calleyho 16 března 1968. Mezi oběťmi byli muži, ženy, starci i děti. Některé ženy byly nejprve znásilněny. Popudem k masakru měl být nejednoznačný rozkaz velitele roty k vyčištění vesnice, který poručík Calley interpretoval jako rozkaz k eliminaci všech obyvatel vesnice. Část vesničanů byla zachráněna díky intervenci pilota amerického vojenského vrtulníku. Poté, co se informace o masakru dostaly na veřejnost, bylo obviněno 26 vojáků, ale pouze poručík Calley byl odsouzen za vraždu 22 vesničanů k doživotnímu trestu, který byl milostí prezidenta Nixona zkrácen na tři a půl roku.

Masakru bezbranných civilistů se americké ozbrojené síly nevyhnuly ani v tomto století. Při incidentu v irácké Hadithě v listopadu 2005 skupina příslušníků americké námořní pěchoty zabila 24 neozbrojených Iráčanů, včetně žen a dětí. K masakru došlo po útoku nástražným výbušným systémem na konvoj, při němž byl zabit jeden mariňák. K oficiálnímu vyšetřování případu došlo až poté, co týdeník *Time* přinesl o masakru svědectví. Osm příslušníků námořní pěchoty bylo následně obviněno, ale pouze dvě obvinění se dostala až k soudu. Jednoho mariňáka soud shledal nevinným a druhý byl potrestán jen za zanedbání povinností ke snížení hodnosti a platu.⁸

V listopadu 2020 vyšla zpráva generálního inspektora Australských obranných sil, tzv. *Brereton Report*, která předkládá důkazy o 39 vraždách na civilistech a zajatcích.

⁶ AMANN, Melanie, Matthias GEBAUER a Fidelius SCHMID. Possible Evidence of Russian Atrocities: German Intelligence Intercepts Radio Traffic Discussing the Murder of Civilians in Bucha. *Der Spiegel* [online]. 2022 [cit. 01.08.2022]. Dostupné z: <https://1url.cz/6rjyM>

⁷ WALZER, Michael. *Just and Unjust Wars: A Moral Argument with Historical Illustrations*. New York: Basic Books, 2000, s. 309–316.; ROCKWOOD, Lawrence P. W. The Lesson Avoided: The Official Legacy of the My Lai Massacre. In: BAARDA, Ted van a Désirée VERWEIJ, eds. *The moral dimension of asymmetrical warfare counter-terrorism, democratic values and military ethics*. Leiden; Boston: Martinus Nijhoff, 2009.; BANDURA, Albert. Moral Disengagement in the Perpetration of Inhumanities. *Personality & Social Psychology Review* (Lawrence Erlbaum Associates). 1999, roč. 3, č. 3, acts 202–203.; OLIVER, Kendrick. *The My Lai massacre in American history and memory*. Manchester University Press, 2006.; BELKNAP, Michal R. *The Vietnam War on trial: The My Lai massacre and the court-martial of Lieutenant Calley*. Landmark Law Cases & American, 2002.

⁸ KNICKMEYER, Ellen. In Haditha, Memories of a Massacre. [online]. 2006 [cit. 11.08.2022]. Dostupné z: <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2006/05/26/AR2006052602069.html>; Marine pleads guilty, ending final Haditha trial. *Reuters* [online]. 2012 [cit. 11.08.2022]. Dostupné z: <https://www.reuters.com/article/us-marine-haditha-idUSTRE80M1U620120123>

Tyto vraždy spáchali nebo iniciovali příslušníci australských speciálních sil v Afghánistánu. Australští vojáci tyto vraždy páchali promyšleně v průběhu celého svého nasazení a zakrývali je podstrčenými zbraněmi, které měly vytvořit zdání legitimního zabití v boji. Mezi motivy k těmto vraždám byl i tzv. *blooding*, praxe, při níž nováčci získávají svou první zkušenost se zabitím člověka. V reakci na *Brereton Report* byla rozpuštěna inkriminovaná jednotka speciálních sil.

Toto není ani zdaleka vyčerpávající seznam válečných zločinů, které spáchaly vojáci moderních vyspělých armád. Smyslem této sekce rozhodně není relativizovat závažnost ruského vraždění v Buče a dalších ukrajinských městech. Ať už jsou důvody k vraždám jakékoli, neoficiální strategie, nedostatečná disciplína, touha po odplatě, či toxická subkultura uzavřené komunity, případy vraždění civilistů mají jedno společné: voják musí nejprve překonat morální zábranu zabíjet.

2 PŘEKONÁNÍ MORÁLNÍCH ZÁBRAN ZABÍJET – POHLED SOCIÁLNÍ PSYCHOLOGIE

„Nezabiješ bližního svého“ a podobné morální imperativy tvoří základní stavební kameny každé společnosti.⁹ Toto pravidlo samozřejmě neplatí absolutně. Formulace spravedlivé války svatým Augustinem ukazuje, že i náboženství založené na nenásilí a „nastavování druhé tváře“ musí ospravedlnit užití násilí pro zachování společnosti. Nicméně z pohledu plně socializovaného jednotlivce je zabití jiného člověka obtížně představitelné, a ještě obtížněji proveditelné, a to i ve válečných podmínkách. Např. výzkumy z 2. světové války uvádí, že méně než 25 procent amerických pěšáků při kontaktu s nepřítelem použilo svou osobní zbraň.¹⁰ Kvůli psychickým a morálním zábranám vybudovaným během socializace, většina vojáků nebyla schopna zamířit a vystřelit na jiného člověka. Nanejvýš dvě procenta vojáků netrpěla žádnou psychickou resistencí vůči zabíjení kvůli své predispozici k „agresivní psychopatické osobnosti“, jak to autoři této studie označovali.¹¹ Tomuto zlomku „agresivních psychopatů“ dávají válečné podmínky příležitost vyniknout na bitevním poli, stejnou příležitost však nabízí i k páchání zločinů vůči civilnímu obyvatelstvu.

⁹ V kontextu tohoto článku je významná studie ICRC uskutečněná ve válkou postižených zemích, z níž jednoznačně vyplývá, že základní principy mezinárodního humanitárního práva jsou univerzálně uznávány bez ohledu na náboženství či kulturu. GREENBERG RESEARCH. *The People on War Report* [online]. Geneva: ICRC, 1999. Dostupné z: <https://www.icrc.org/en/publication/people-war-report-icrc-worldwide-consultation-rules-war>; ICRC. *People on War* 2016 [online]. Geneva: ICRC, 2016 [cit. 04.07.2022]. Dostupné z: <https://www.icrc.org/en/document/people-on-war>

¹⁰ MARSHALL, S. L. A. *Men against fire: the problem of battle command in future war*. Washington: Infantry Journal, 1947.

¹¹ SWANK, Roy L. a Walter E. MARCHAND. *Combat Neuroses: Development of Combat Exhaustion*. Archives of Neurology & Psychiatry. 1946, roč. 55, č. 3. DOI: 10.1001/archneurpsyc.1946.02300140067004; citováno v GROSSMAN, Dave a Loren W CHRISTENSEN. *On combat: the psychology and physiology of deadly conflict in war and in peace*. Illinois: Warrior Science Publications, 2008, s. 181.

Válečné zločiny však nejsou výlučným dílem těchto „agresivních psychopatů“. Případy masakrů civilního obyvatelstva ve válečných konfliktech nejsou akty jednotlivců, ale výsledkem činnosti celé jednotky či alespoň její významné části. Ilustrativní může být případ *Reserve-Polizei-Bataillon 101*, popsáný v knize *Ordinary Men* od Christophera Browninga. Německý Prapor 101 zálohy Pořádkové policie je zodpovědný za masakr 1500 židovských žen, dětí a starců v polském Jozefowě v červenci 1942, pouhé tři týdny po svém nasazení do Polska. Celkově pak členové tohoto praporu mají na svědomí 83 tisíc životů, ať už přímo zastřelených či odvedených do vyhlazovacích táborů. Svým složením se však tento prapor nijak nepodobal fanatickým jednotkám SS. Jak název knihy napovídá, jeho příslušníci byli po většinou „obyčejní muži“ od rodin, příliš staří pro službu u bojových jednotek, povolání ke službě jen krátce před svým nasazením v Polsku.¹²

Vysvětlení, jak se normální mírumilovní lidé, kteří by se za normálních okolností zdráhali udeřit dítě stávající schopnými zabít, a to nejen nepřítel v boji, ale i civilisty pod ochranou MHP, nabízí literatura z oboru sociální psychologie. Za vyzdvížení stojí práce Alberta Bandury a Dava Grossmana. Bandurův koncept morálního odpoutání (*moral disengagement*) popisuje procesy, za nichž seberegulující mechanismy, které člověka vedou k jednání podle svých internalizovaných morálních standardů, mohou být potlačeny či zcela vypnuty.¹³ Grossmanova *killologie* se pak specificky zaměřuje na psychologické procesy, které vojákům umožňují efektivně použít svou zbraň.¹⁴ Tato sekce představí základní mechanismy umožňující vojákům zabíjet, ať už legálně v boji či při páchání válečných zločinů. Následující část pak rozebere, jak organizace ozbrojených sil pracují s těmito mechanismy.

2.1 Poslušnost autoritám

Odkaz na pouhé plnění rozkazů při obhajobě nacistických válečných zločinců před norimberským tribunálem nabylo váhy v experimentu, který Stanley Milgram uskutečnil v roce 1961. Pod záminkou fiktivního experimentu o vlivu trestu na efektivitu učení Milgramův experiment ve skutečnosti měřil ochotu účastníků studie (v roli učitele) uposlechnout pokyn autority (vědce v bílém plášti) a potrestat elektrickým šokem člověka představujícího žáka (ve skutečnosti herec předstírající bolest). Oproti očekáváním Milgramův experiment ukázal, že značné množství účastníků bylo ochotno podvolit se pokynům autority a potrestat chybujícího žáka silným a nebezpečným elektrickým šokem.

¹² BROWNING, Christopher R. *Ordinary men: Reserve Police Battalion 101 and the final solution in Poland*. New York: Harper Perennial, 2017.

¹³ BANDURA, Albert. *Moral Disengagement in the Perpetration of Inhumanities.*; BANDURA, Albert. Selective Moral Disengagement in the Exercise of Moral Agency. *Journal of Moral Education*. 2002, roč. 31, č. 2. DOI: 10.1080/0305724022014322; BANDURA, Albert et al. Mechanisms of moral disengagement in the exercise of moral agency. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1996, roč. 71, č. 2. DOI: 10.1037/0022-3514.71.2.364

¹⁴ GROSSMAN, Dave. *On killing: the psychological cost of learning to kill in war and society*. Boston: Little, Brown, 1996.; GROSSMAN, Dave a Loren W CHRISTENSEN. *On combat*.

Tento experiment neodhaluje sadistické tendence účastníků, ale naopak to, že zjevné morální zábrany působit druhému člověku bolest lze utlumit přesunutím odpovědnosti za následky svých činů na autoritu vydávající příkazy.¹⁵

V již zmiňované studii z 2. světové války upozorňuje její autor S.L.E. Marshall na řadu případů, při nichž téměř každý voják střílel na nepřítele, když ho jeho velitel pozoroval a pobízel. Jakmile se velitel vzdálil, intenzita palby okamžitě klesla na 15 až 20 procent.¹⁶ Na význam rozdělení a sdílení morální odpovědnosti mezi velitele a vykonavatele příkazu pro efektivní střelbu poukazuje i Grossman. Akt zabít se stává snazším, když se rozhodnutí k činu a jeho vykonání rozdělí mezi dvě a více osob. Milgramův experiment však také ukazuje, že poslušnost autoritě je neefektivnější, je-li příkaz jednoznačný a explicitní a autorita legitimní a přítomná. Podobně Grossman uvádí, že uposlechnutí příkazu k zabíjení se stává pravděpodobnějším, je-li velitel/autorita respektován svými podřízenými, je přítomna a své požadavky předává jasně a jednoznačně. Velitel a jeho příkazy by zároveň měli být vnímány jako legitimní, v souladu s požadavky společnosti.¹⁷

Tyto podmínky efektivní autority jsou však zřídka kdy dosaženy v reálném životě. Bandura uvádí dvě základní odlišnosti. Autority obvykle nejsou ochotny přijmout plnou a jednoznačnou odpovědnost za škodlivé činy a vykonavatelé příkazů se zpravidla nezříkají veškeré odpovědnosti za své jednání.¹⁸ Přítomnost velitelů a jednoznačné rozkazy k vraždění sice mohou alespoň částečně vysvětlit jednání výše zmiňovaných příslušníků *Reserve-Polizei-Bataillon 101*. Nicméně obvyklý kontext válečných zločinů páchaných přímo vojáky v poli, na rozdíl např. od nediskriminativního bombardování, bývá odlišný. Jak uvádí experti Mezinárodního výboru červeného kříže (MVČK) Muñoz-Rojas a Frésard, porušení MHP se sice občas může dít na přímý pokyn z vyšších míst, mnohem častěji však bývá spojen s absencí jednoznačných pokynů neporušovat právo anebo pouze s implicitní autorizací k protiprávnímu jednání.¹⁹ Příklad My Lai může ilustrovat, že slabé vedení, rozložená disciplína a nejednoznačné rozkazy z vyšších míst významnou měrou přispívají ke zločinnému jednání ve válce.²⁰ To neznamená, že poslušnost autoritám by v případech jako My Lai nehrála žádnou roli. Velení americké armády dávalo najevo, že násilí proti vietnamským vesničanům je dovoleno. Počet zabitých byl prezentován jako měřítko úspěchu, přičemž kterýkoli zabítý Vietnamec byl automaticky označen za

¹⁵ MILGRAM, Stanley. Behavioral Study of obedience. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*. US: American Psychological Association, 1963, roč. 67, č. 4. DOI: 10.1037/h0040525; MILGRAM, Stanley. Some conditions of obedience and disobedience to authority. *Human relations*. 1965, roč. 18, č. 1.; MILGRAM, Stanley. *Obedience to authority: an experimental view*. New York: Harper Torchbooks, 1969.

¹⁶ MARSHALL, S. L. A. *Men against fire*.; citovaná v GROSSMAN, Dave. *On killing*, s. 178.

¹⁷ GROSSMAN, Dave. *On killing*, s. 178–179.

¹⁸ BANDURA, Albert. *Moral Disengagement in the Perpetration of Inhumanities*, s. 197.

¹⁹ MUÑOZ-ROJAS, Daniel a Jean-Jacques FRÉSARD. The roots of behaviour in war: Understanding and preventing IHL violations. *Revue Internationale de la Croix-Rouge/International Review of the Red Cross*. 2004, roč. 86, č. 853, s. 194. DOI: 10.1017/S1560775500180150

²⁰ BELKNAP, Michal R. *The Vietnam War on trial*.; OLIVER, Kendrick. *The My Lai massacre in American history and memory*.

Vietcong.²¹ Tento přístup americké armády nelze srovnávat s pokynem autority v Milgramově experimentu, v kombinaci s dalšími faktory však přispívá k odsunutí individuální odpovědnosti, a tak i k morálnímu odpoutání.²²

2.2 Síla kolektivu

K dalším klíčovým pozorováním S.L.A. Marshalla ohledně amerických vojáků v 2. světové válce patří, „že to co umožňuje pěšákovi pokračovat v boji je přítomnost nebo předpokládaná přítomnost kamaráda.“²³ Podobně Shils a Janowitz identifikovali soudržnost primární skupiny jako hlavní faktor, díky němuž vojáci Wehrmachtu dokázali pokračovat v efektivním boji po nečekaně dlouhou dobu.²⁴ Od 2. světové války je tak všeobecně akceptováno, že soudržnost malých skupin patří k základním stavebním kamenům bojové efektivity. Identifikace se svou jednotkou umožňuje vojákovi čelit nesnesitelným podmínkám bojiště i poté, co prvotní motivace vymizela, ať už idealistická či pragmatická. Identifikace jednotlivce se skupinou umožňuje překonat psychické zábrany vlastní život riskovat a cizí vzít.

Bojový efekt kolektivu a skupinové soudržnosti tkví na jednu stranu v odpovědnosti vůči ostatním členům skupiny a na druhou stranu v pocitu anonymity a rozptýlené odpovědnosti. „Ačkoli by se na první pohled mohlo zdát, že vliv těchto dvou faktorů je paradoxní,“ poznamenává Grossman, ve skutečnosti se navzájem posilují do takové míry, aby umožnily páchat násilí.²⁵ Odpovědnost vůči kolektivu potlačuje individuální skrupule a podrobuje jednotlivce pravidlům a zájmům skupiny. Marshallovo pozorování o většině nestřílejících pěšáků se tak nevztahuje na skupinové zbraně, jako jsou kulomety, minomety či děla, kde se jednotliví členové obsluhy navzájem pozorují a zajišťují tak konformitu jednotlivce vůči skupinovým zájmům. Skupina zároveň dodává pocit anonymity a rozptýlené odpovědnosti za své činy. Bandura dokládá, že skupinové rozhodování a jednání vede jinak ohleduplné lidi k nehumánnímu chování. Jeho experimenty prokazují, že lidé mají tendenci jednat krutěji, když je odpovědnost skupinová, než když každý jednatel vnímá plnou odpovědnost za své činy.²⁶

Morální odpoutání skrze odpovědnost rozptýlenou ve skupině může významným způsobem vysvětlit účast normálně socializovaných jednotlivců na násilí vůči civilnímu

21 KELMAN, Herbert C a V. Lee HAMILTON. *Crimes of obedience: toward a social psychology of authority and responsibility*. New Haven: Yale University Press, 1989.

22 BANDURA, Albert. *Moral Disengagement in the Perpetration of Inhumanities*.

23 MARSHALL, S. L. A. *Men against fire*, s. 42.

24 SHILS, Edward A. a Morris JANOWITZ. Cohesion and Disintegration in the Wehrmacht in World War II. *Public Opinion Quarterly*. 1948, roč. 12, č. 2.

25 GROSSMAN, Dave. *On killing*, s. 186.

26 BANDURA, Albert. *Moral Disengagement in the Perpetration of Inhumanities*, act 198.; BANDURA, Albert, Bill UNDERWOOD a Michael E FROMSON. Disinhibition of aggression through diffusion of responsibility and dehumanization of victims. *Journal of Research in Personality*. 1975, roč. 9, č. 4. DOI: 10.1016/0092-6566(75)90001-X

obyvatelstvu. Kolektivní soudržnost však jde ještě dál. Excesivní soudržnost, již ve vojenských jednotkách a zvláště pak v bojovém nasazení lze snadno dosáhnout, vytýčuje silnou bariéru mezi členy a nečleny, a to do takové míry, že členové skupiny jsou ochotni respektovat příkazy pouze od svých velitelů či neformálních lídrů. Donna Winslow takovou přehnanou soudržnost pozorovala u kanadských výsadkářů, kteří se dopustili zločinů během peacekeepingového nasazení v Somálsku a Bosně. „To, co je zjevně účinný a nezbytný postoj pro bojiště,“ píše Winslow, „se pak může stát přehnanou silou, která podkopává pořádek a disciplínu.“²⁷ Pokusy o vyšetřování zločinů pak naráží na hradbu mlčení, o níž hovoří i zpráva vyšetřovací komise k zločinům spáchaným britskými vojáky v Iráku jako o přímém důsledku armádního úsilí o posilování skupinové soudržnosti.²⁸ V krajním případě může skupinová soudržnost působit i proti vlastnímu velení, tzv. *fraggng* (násilné útoky na nadřízené často se smrtelnými následky). „Je svým způsobem ironií,“ konstatuje Charles Moskos, „že procesy primárních skupin, které se zdály podporovat bojové vojáky ve druhé světové válce, jsou blízkými příbuznými společenských procesů, které jsou základem obrovského množství *fraggngů* ve Vietnamu.“²⁹

2.3 Oběť

Sociopsychologická vysvětlení schopnosti zabít se samozřejmě neobejdou bez faktoru oběti a její pozice ve vnímání toho, kdo má zabít. Je snazší spáchat násilí na někom, koho nevidíme, nežli zabít zblízka. Fyzická vzdálenost hraje zvláště ve válce mimořádnou roli. Zbraně působící na dálku, jako je dělostřelectvo či letectvo, umožňují „ničit“ protivníka psychologicky snáze než pěšák, který svou oběť přímo vidí a musí na ni zamířit svou osobní zbraň. V záležitosti masakrů na civilním obyvatelstvu však spíše než fyzická vzdálenost od oběti se relevantní stává vzdálenost psychologická. Empatie nad utrpením jiného člověka představuje efektivní psychologickou zábranu. Radost a utrpení někoho, s nímž jsme schopni se identifikovat, budeme prožívat výrazně silněji než v případě někoho, s nímž nesdílíme žádné společné rysy. Tuto morální seberegulaci však lze odbourat tím, že potenciální oběť bude zbavena lidských kvalit – dehumanizována. „Jakmile jsou dehumanizovány, již nejsou vnímány jako osoby s pocity, nadějemi a obavami, ale jen jako podlidské objekty.“³⁰

Dehumanizace či dokonce démonizace protivníka patří k základním prerekvizitám efektivního nasazení vojáků do boje. Slova v tomto procesu mají mimořádnou váhu.

²⁷ WINSLOW, Donna. Misplaced loyalties: The role of military culture in the breakdown of discipline in peace operations. *The Canadian Review of Sociology and Anthropology*. 1998, roč. 35, č. 3, s. 359.

²⁸ MOD. *The Aitken Report: An Investigation into Cases of Deliberate Abuse and Unlawful Killing in Iraq in 2003 and 2004* [online]. London: Ministry of Defence, 2008, odst. 42 [cit. 28.01.2014]. Dostupné z: http://image.guardian.co.uk/sys-files/Guardian/documents/2008/01/25/aitken_rep.pdf

²⁹ MOSKOS, Charles C. The American Combat Soldier in Vietnam. *Journal of Social Issues*. 1975, roč. 31, č. 4, s. 35.

³⁰ BANDURA, Albert. *Moral Disengagement in the Perpetration of Inhumanities*, s. 200.

Označení protivníka může být sanitizováno tak, aby nemohlo vzbuzovat žádné emoce (např. „cíl WJ 7054“), nebo naopak emocionálně vyloučit z lidského společenství (např. „šváb“, „ork“ či „nacista“). Soustavné používání takových označení, jež může být podpořené rasovými či náboženskými rozdíly, zvyšuje psychologickou vzdálenost mezi pachatelem a obětí. „Tento proces distancování je zásadní v tom, že usnadňuje zabíjení a zároveň pomáhá zbavit pachatele pocitu viny.“³¹ Naopak, zabíjení demonizované oběti se může pachateli jevit i jako veskrze morální a úctyhodné jednání.

2.4 Válečné podmínky a spirála násilí

Samotné podmínky války lze vnímat jako faktor morálního odpoutání. „Nic takového jako „čistá“ válka neexistuje“, upozorňuje Frésard. Dokonce i válka, která je vedena zcela v souladu s MHP se nemůže vyhnout násilí proti civilním osobám a jejich majetku. „Je zřejmé, že za takových okolností může být obtížné stanovit hranici mezi tím, co je zákonné a co není, jednáním, které je legitimní a které není, a jednáním, které je morálně přijatelné které není.“³² Za těchto podmínek si lze těžko představit, že morální hodnoty nabyté v průběhu socializace v mírové společnosti nebudou potlačeny či alespoň přizpůsobeny válečným podmínkám.

Protiprávní násilí ve válce, jako masakry na civilním obyvatelstvu či znásilňování, lze přičíst na vrub prožitému ponížení a traumatu v boji. Muñoz-Rojas a Frésard hovoří o dvou procesech, které se vzájemně ovlivňují a vytvářejí tzv. spirálu násilí. Prvním je „cyklus pomsty“, který vede poníženého a traumatizovaného vojáka k odplatě na nevinných obětech. Druhým procesem je eskalace porušování MHP vyvolaná prvotním porušením.³³ Oba procesy pracují s tzv- „victimizací“ pachatele, to znamená se sebepojetím pachatele jakožto oběti, která si zjednáva spravedlnost. Kontext boje proti partyzánům či povstalcům, kdy se stírá jednoznačná linie mezi kombatanem a nekombatanem, se stává mimořádně úrodnou půdou pro to, aby procesy morálního odpoutání představené v této sekci došli až k páchání zločinů na civilním obyvatelstvu.

3 CO NA TO ARMÁDA? ORGANIZAČNÍ PRAKTIKY OZBROJENÝCH SIL

Válka ve své podstatě vede ke zločinu. Zhroucení základních struktur mírové společnosti, normalizované násilí a ne zcela jasné hranice legálního a nelegálního násilí vytváří podmínky pro zločinné jednání. Je povinností ozbrojených sil vytvořit mechanismy, jež

³¹ MUÑOZ-ROJAS, Daniel a Jean-Jacques FRÉSARD. *The roots of behaviour in war*, s. 60.

³² FRÉSARD, Jean-Jacques. *The roots of behaviour in war - A Survey of the Literature* [online]. Geneva: International Committee of the Red Cross, 2004, s. 26. Dostupné z: <https://www.icrc.org/en/publication/0854-roots-behaviour-war-survey-literature>

³³ MUÑOZ-ROJAS, Daniel a Jean-Jacques FRÉSARD. *The roots of behaviour in war*, s. 195.

zločinnému jednání u svých vojáků předchází. Tato zodpovědnost je o to výraznější, že jsou to právě praktiky, jimiž armády připravují své vojáky na boj, co zásadní měrou způsobuje morální odpoutání a zvyšuje tak pravděpodobnost zločinného jednání.

Příprava na bojovou činnost, má-li být efektivní, se nemůže vyhnout procesu odbourávání morálních zábran zabíjet. Mezi praktiky odbourávající tyto zábrany mimo jiné patří internalizace poslušnosti autoritám, podpora soudržnosti jednotek a ideologická legitimizace násilí vůči protivníkovi.

Mnohoúrovňová hierarchická byrokratická struktura ozbrojených sil je nezbytnou charakteristikou rozsáhlé organizace, jež musí fungovat na základě rozdělení práce, specializace a úzké kooperace. Ve srovnání s jinými organizacemi, vojenské organizace patří k tzv. „koercivním“ či také „strojovým“ byrokraciím. Takové organizace mají strmou hierarchii a propracované soubory pravidel a předpisů formulované specialisty a uvalené na zbytek organizace řídící elitou.³⁴ Poslušnost autoritám a rozkazům je v samém jádru vojenské kultury a ústředním bodem socializace do vojenského prostředí. Ačkoli moderní přístupy k vojenskému velení zdůrazňují iniciativu a zodpovědnost lídrů na nejnižší úrovni (tzv. „strategic corporal“), to nijak nezmírňuje povinnost uposlechnutí rozkazu. Vojenské řády a zákony předepisují uposlechnutí všech rozkazů, pokud nejsou *zjevně* nezákonné. Mark Osiel upozorňuje, že takto definovaná pravidla dávají malý prostor, aby si vojáci udrželi či dokonce budovali schopnost morální kritické reflexe.³⁵

Budování skupinové soudržnosti je nedílnou součástí mírové přípravy vojenských jednotek. Jednou ze základních funkcí výcviku je budovat skupinového ducha a skupinovou loajalitu, jež jsou klíčové pro efektivní fungování na bojišti.³⁶ U elitních jednotek, jejichž členové jsou vystaveni mimořádně náročnému výcviku, se intenzita skupinové soudržnosti výrazně zvyšuje. Nicméně výcvik není zdaleka jediným mechanismem budování skupinové soudržnosti. Tzv. *esprit de corps* postavený na systému vojenských rituálů, zvyků a tradic má za cíl posilovat identifikaci vojáka se svou jednotkou. Význam skupinové soudržnosti je však natolik silný, že vojenské autority jsou často ochotny tolerovat, ne-li přímo podporovat, její posilování skrze neformální iniciační rituály, často spojené s šikanou a ponižováním nováčků.³⁷ V těchto rituálech vojáci prokazují svou připravenost stát se členem skupiny za jakoukoli cenu. Členství zaplacené šikanou a ponižováním se pak stává příliš drahým na to, aby mohlo být zničeno útlocitností vůči civilistům či nahlášením zločinného jednání jiného člena skupiny.³⁸ Navíc, jak upozorňuje MVČK, bojovníci,

³⁴ SOETERS, Joseph L., Donna J. WINSLOW a Alise WEIBULL. Military Culture. In: CAFORIO, Giuseppe, ed. *Handbook of the Sociology of the Military* [online]. Springer US, 2006, s. 242 [cit. 29.01.2014]. Dostupné z: http://link.springer.com/chapter/10.1007/0-387-34576-0_14

³⁵ OSIEL, Mark J. Obeying Orders: Atrocity, Military Discipline, and the Law of War. *California Law Review*. 1998, roč. 86, č. 5, s. 944–1129. DOI: 10.2307/3481100

³⁶ FRÉSARD, Jean-Jacques. *The roots of behaviour in war - A Survey of the Literature*, s. 48.

³⁷ ICRC. *The Roots of Restraint in War* [online]. Geneva: ICRC, 2018, s. 30 [cit. 04.07.2022]. Dostupné z: <https://www.icrc.org/en/publication/4352-roots-restraint-war>

³⁸ WINSLOW, Donna. *Misplaced loyalties*.

kteří jsou vystaveni šikanování, ponižování a brutalitě ze strany svých vlastních nadřízených, budou sotva projevovat respekt k základním principům MHP.³⁹

Sociální a psychologické mechanismy, s nimiž příprava vojáků na boj pracuje, neusnadňují pouze bojovou činnost proti legitimním cílům válečného násilí, ale nevyhnutelně potlačují morální a psychologické zábrany zabít vůbec. Je proto nejen morální povinností, ale i povinností podle MHP aplikovat do přípravy vojáků mechanismy, které budou zločinnému jednání předcházet. Zprv je třeba zajistit, aby se příprava na boj a zabíjení nevymkla kontrole. Dalším mechanismem je efektivní zařazení MHP do vojenského vzdělávání a výcviku. V neposlední řadě pak důležitou roli hraje vymáhání dodržování práva a trestání jeho porušení.

3.1 Kontrolovaná příprava na boj

Soudržnost primárních skupin je považována za jeden z nejvýznamnějších motivačních faktorů k boji a zároveň žádoucí mechanismus morálního odpoutání. Skupinová soudržnost u vojenských jednotek je však dvousečnou zbraní. Vysoce soudržné primární skupiny představují neformální síť, jež mohou ve výsledku podkopávat úsilí armády jako celku. Armáda tak musí předcházet tomu, aby neformální pravidla, na nichž jsou primární skupiny založeny, se nerozcházel s oficiálními pravidly a zákony. Plukovní systémy ve Velké Británii či Kanadě byly postaveny a udržovány s cílem nasměrovat skupinovou identifikaci do oficiálně ustavených struktur, tj. pluků se svou historií, tradicemi a zvyky. Na případu kanadské armády však Winslow upozorňuje, že sám plukovní systém produkuje přehnanou loajalitu, jež se pak dostává do střetu s autoritou armády jako celku. Dle Winslow je proto imperativem, aby pěstování plukovní identity bylo vyváжено loajalitou k armádě jako celku a respektem k vojenským autoritám a právnímu státu.⁴⁰

Disciplína a leadership patří k základním faktorům, jež mohou skupinovou soudržnost upřít správným směrem. Ostatně téměř bezpodmínečná poslušnost nadřízeným autoritám náleží k definičním znakům vojenské profese. Dle vojenských řádů a zákonů musí voják uposlechnout jakýkoli rozkaz, pokud není zjevně nezákonný. Osiel však považuje klauzuli zjevné nezákonnosti za příliš slabý nástroj předcházení autorizovaných válečných zločinů. Místo toho navrhuje, aby vojáci byli trestně zodpovědní nejen za zjevně nezákonné činy, ale i za jakékoli zločiny vyplývající z nepřiměřeně mylného přesvědčení, že příkazy nadřízených byly zákonné.⁴¹ Tento návrh však vyžaduje větší citlivost vůči právním a etickým normám, než lze u řadových vojáků v podmínkách válečného konfliktu očekávat. Nicméně velící důstojník by měl být schopen legalitu vyšších rozkazů rozpoznat a vlastními rozkazy předcházet nezákonnému jednání. Ostatně právě to od něj požaduje princip velitelské odpovědnosti vůči MHP. Velitelská odpovědnost nevyžaduje trvalý dohled nebo dokonce mikromanagement všech operačních činností jednotky. Místo

³⁹ FRÉSARD, Jean-Jacques. *The roots of behaviour in war - A Survey of the Literature*, s. 51.

⁴⁰ WINSLOW, Donna. *Misplaced loyalties*, s. 364.

⁴¹ OSIEL, Mark J. *Obeying orders: atrocity, military discipline and the law of war*. Routledge, 2017, s. 945.

toho musí velitel uplatňovat svůj morální vliv nepřímo a předem. Velitelé by měli ve svých jednotkách záměrně a promyšleně vytvářet a udržovat pozitivní a etické klima.⁴² Jak rozebereme níže, normy MHP by měly být integrální a integrovanou součástí výcviku. Nicméně klíčovými momenty pro posílení vlivu těchto norem v jednotce jsou instruktáže před nasazením a hlavně bezprostředně po incidentu, při kterém byl zabit nebo zraněn člen jednotky. Autoritativní role velitele je v tomto nezastupitelná.⁴³

S ohledem na sílu slov, politické vedení by mělo být zdrženlivé, co se týče dehumanizace či demonizace nepřítele. Politický a společenský diskurz je však něco, čemu se vojenská organizace může jen těžko přímo bránit. Na případu Abu Ghraib ukazuje Rockwood, jak americká popkultura společně s politickým vedením legitimizovaly nehumánní zacházení se zajatci. Nicméně ani zde nebyla vojenská organizace bezmocná. Podle Rockwooda lze americké armádě například vyčítat to, že se vlivu dehumanizujícímu společenskému diskurzu nebrání „větším důrazem na druhotné bojové funkce, jako je správné zacházení se zadrženými, a že nezajišťuje, aby tyto citlivé a kritické funkce vykonávali ti nejkompetentnější vycvičení vojáci, kteří jsou k dispozici.“⁴⁴ Hlavní povinností každé vojenské organizace však je předat vojákům jednoznačné, zřetelné a nedezinterpretovatelné instrukce o normách MHP.

3.2 Mezinárodní humanitární právo ve výcviku

Povinnost států šířit MHP ve svých ozbrojených silách byla poprvé stanovena v Ženevské úmluvě z roku 1906 a poté obnovena ve všech příslušných smlouvách, včetně Ženevských úmluv z roku 1949 a dodatkových protokolů z roku 1977. Autoři prvních dokumentů MHP předpokládali, že šíření humanitární normy a rozšířené povědomí o mezinárodním humanitárním právu mezi občany by zaručily zákonné vedení války. Ženevské úmluvy z roku 1949 stanovily státům povinnost „zahrnout studium [mezinárodního humanitárního práva] do svých programů vojenské a pokud možno civilní výuky“ (článek 144). Úmluva však neposkytla žádné vodítko k tomu, jak by mělo být MHP vyučováno. Dodatkový protokol I v čl. 87 dále definuje odpovědnost vojenského velení za zajištění informovanosti o pravidlech mezi podřízenými vojáky.⁴⁵

Praxe výuky pravidel MHP v ozbrojených silách má většinou „formu písemných pokynů nebo výuky ve třídě“.⁴⁶ Tuto metodu však lze sotva považovat za dostatečnou pro zajištění souladu s pravidly mezinárodního humanitárního práva. Empirický výzkum MVČK

⁴² DOTY, Joe a Chuck DOTY. Command Responsibility and Accountability. *Military Review*. 2012, roč. 92, č. 1, s. 38.

⁴³ ICRC. *The Roots of Restraint in War*, s. 29.

⁴⁴ ROCKWOOD, Lawrence P. W. *The Lesson Avoided: The Official Legacy of the My Lai Massacre*, s. 209.

⁴⁵ ICRC. *Geneva Convention IV Relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War of 12 August 1949*; BATES, Elizabeth Stubbins. Towards effective military training in international humanitarian law. *International Review of the Red Cross*. 2014, roč. 96, č. 895–896. DOI: 10.1017/S1816383115000557

⁴⁶ HENCKAERTS, Jean-Marie a Louise DOSWALD-BECK. *Customary international humanitarian law*, s. 503.

dokládá, že pouhé povědomí o mezinárodním humanitárním právu nebo příznivé postoje k němu nestačí k přímému dopadu na chování.⁴⁷ Efektivní šíření MHP tak vyžaduje něco víc než prosté předání informací, a to integraci MHP do běžného výcviku a přípravy vojáků

Zejména pro výcvik řadových vojáků platí, že by se normy MHP neměli učit ve třídě, ale praxí. „Nelepší školení na této úrovni“, doporučuje Roberts, „bude poskytnuto jako součást běžné výuky v terénu nebo na cvičeních. Cvičení přepadů ze zálohy, útoky družstev, cvičení bojů v zastavených oblastech a tak dále mohou zahrnovat malý prvek cvičení MHP. Pokud vojáci zažijí MHP a taktiku jako nedílnou součást stejného předmětu; stávají se rutinou, záležitostí normálního chování v akci“.⁴⁸ V bojových podmínkách vojáci často nemají čas zvažovat aplikovatelnost právních norem. Nestačí proto, aby vojáci tyto normy znali, ale hlavně musí být vycvičeni, „aby správná reakce na konkrétní situace byla druhou přirozeností“.⁴⁹ Pravidelným cvičením by se tak dodržování MHP mělo stát součástí „bojových instinktů vojáka“.⁵⁰

Účinné osvojení MHP vyžaduje nejen zahrnutí norem do běžného taktického výcviku, ale také aby se příslušné normy staly nedílnou součástí operačních doktrín, taktických manuálů či přístupu k vyzbrojování. MHP by mělo být vnímáno jako „nepřetržitě relevantní pro rozhodování a komunikaci v rámci vojenské velitelské struktury“. Integrační přístup vyžaduje pochopení operačních důsledků mezinárodního humanitárního práva a přijetí „konkrétních opatření, prostředků nebo mechanismů v doktríně, vzdělávání, výcviku, vybavení a sankcích, která umožňují dodržování práva i ve stresu boje“.⁵¹

Pod vlivem poznatků ze sociální psychologie o morálním odpoutání se Muñoz-Rojas a Frésard staví kriticky k snahám, aby vojáci porozuměli základním principům MHP. Vzhledem k tomu, že voják v boji ztrácí morální autonomii, spoléhání se na schopnost morální reflexe je podle těchto autorů scestné. Takto skeptický přístup je v literatuře spíše ojedinělý a kontroverzní, nicméně vede k velmi relevantnímu závěru. Muñoz-Rojas a Frésard zdůrazňují, že pro efektivní šíření MHP jsou mimořádně důležitá jasná a známá pravidla a sankce. Striktní příkazy a účinné sankce jsou považovány za nejúčinnější opatření k tomu, aby vojáci získali a udrželi si respekt k mezinárodnímu humanitárnímu právu.⁵² Vymáhání dodržování mezinárodních pravidel je jednoznačnou a trestně postihnutelnou odpovědností velitele.

⁴⁷ MUÑOZ-ROJAS, Daniel a Jean-Jacques FRÉSARD. *The roots of behaviour in war*, s. 200.

⁴⁸ ROBERTS, David Lloyd. Training the armed forces to respect international humanitarian law: The perspective of the ICRC Delegate to the Armed and Security Forces of South Asia. *International Review of the Red Cross*. 1997, č. 319, s. 442.

⁴⁹ HENCKAERTS, Jean-Marie a Louise DOSWALD-BECK. *Customary international humanitarian law*, s. 3219.

⁵⁰ CORN, Geoffrey S. Contemplating the true nature of the notion of “responsibility” in responsible command. *International Review of the Red Cross*. 2014, roč. 96, č. 895–896. DOI: 10.1017/S181638311500020X

⁵¹ BATES, Elizabeth Stubbins. *Towards effective military training in international humanitarian law*, s. 809.; ICRC. *Violence and the use of force* [online]. Geneva: International Committee of the Red Cross, 2011, act 56. Dostupné z: https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/icrc_002_0943.pdf

⁵² MUÑOZ-ROJAS, Daniel a Jean-Jacques FRÉSARD. *The roots of behaviour in war*, s. 202–203.; stovnej s ICRC. *The Roots of Restraint in War*, s. 34.

3.3 Velitelská odpovědnost za vymáhání MHP

Státy mají za povinnost, dle čl. 146 Ženevské konvence z roku 1949, zanést do svého trestního zákoníku účinné trestní sankce pro pachatele válečných zločinů.⁵³ Empirický výzkum uskutečněný experty MVČK vyzdvihuje význam adopce mezinárodních norem do domácího trestního práva. Hrozba trestu podle domácího a vojenského práva má na vojáky mnohem větší vliv než hrozba sankcí podle mezinárodního práva.⁵⁴ Trestní sankce a jejich účinné vymáhání tak patří ke klíčovým nástrojům uplatňování MHP.

Zásadní úlohu ve vymáhání dodržování MHP sehrávají vojenští velitelé na všech úrovních. Velitelé nesou trestní odpovědnost za činy v rozporu s MHP spáchané jejich podřízenými, a to i v případě, že k takovým činům nedali pokyn či souhlas. Při spáchání válečného zločinu tak mají velitelé povinnost potrestat, respektive předat pachatele k trestnímu stíhání.⁵⁵ Velitelská odpovědnost byla v mezinárodním právu prvně kodifikována v Haagské konvenci IV z roku 1907 a dále reinterpretovaná a posílená válečnými tribunály po 2. světové válce a po válkách v bývalé Jugoslávii.

Je pochopitelné, že velitel není všudypřítomný a nemůže vědět o všem, co jeho podřízení dělají. Válečné tribunály po 2. světové válce však daly jasně najevo, že delegace velitelské autority na nižší stupně nezbujuje velitele odpovědnosti. Velitelská odpovědnost přitom není omezena jen na situace, o nichž daný velitel věděl. Velitel nese odpovědnost i tehdy pokud o zločinu spáchaném jeho podřízenými mohl vědět, kdyby nezanedbával své povinnosti. Mezi základní povinnosti velitele tak patří vytvoření a udržování systému, který mu bude umožňovat efektivní kontrolu nad svými podřízenými jednotkami. Podobným způsobem by velitel měl disponovat i nástroji pro zajištění důkazů a vyšetřování případných zločinů. K selhání velitelské odpovědnosti dochází i tehdy, pokud pachatelé nejsou adekvátně potrestáni v důsledku nevyšetření možných zločinů či pokud podezřelé činy nejsou včasné oznámeny orgánům disponujícím schopnostmi pro jejich vyšetření.⁵⁶ Zajištění dostatečných schopností vojenské policie a dobré spolupráce s veliteli na všech úrovních je tak důležitou povinností vojenského a politického vedení ozbrojených sil.

⁵³ V českém trestním zákoníku jde o hlavu XIII, díl 2 „Trestné činy proti míru a válečné trestné činy“.

⁵⁴ ICRC. *The Roots of Restraint in War*, s. 29.

⁵⁵ *Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and Relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I)*, of 8 June 1977 [online]. 1977, art. 87 [cit. 29.07.2022]. Dostupné z: <https://1url.cz/srjy1>; HENCKAERTS, Jean-Marie a Louise DOSWALD-BECK. *Customary international humanitarian law*, r. 153.

⁵⁶ HENCKAERTS, Jean-Marie a Louise DOSWALD-BECK. *Customary international humanitarian law*, s. 622–623.

4 PROČ RUSOVÉ V BUČE?

Nemalé množství komentářů přisuzuje jednoznačnou vinu za ruské válečné zločiny přímo prezidentu Putinovi. Například americký prezident Biden v reakci na odhalení masakru v Buče zopakoval, že Putin je válečný zločinec a měl by se za své činy zodpovídat před soudem.⁵⁷ Je nezpochybnitelné, že ruské nejvyšší politické a vojenské vedení nese přímou zodpovědnost jakožto iniciátoři celé řady zločinů, které byly ruskými silami na Ukrajině spáchány. Prezident jakožto vrchní velitel ozbrojených sil nese také velitelskou odpovědnost za neschopnost či neochotu předcházet a potlačovat porušování MHP. Není však cílem tohoto článku přisoudit vinu za spáchané zločiny. Otázkou zde je, do jaké míry je ruská armáda predisponovaná k páchání protiprávního násilí vůči civilnímu obyvatelstvu. Sama autorizace nejvyšším velením není postačujícím vysvětlením pro brutální zločiny páchané vojáky na neozbrojených civilistech. V této části se proto podíváme na tři institucionální faktory, jež mohou objasnit dispoziční ruských vojáků k závažnému porušování MHP: 1) ruský přístup k vzdělávání a výcviku v oblasti MHP, 2) fenomén *dědovščiny*, jímž se brutálním způsobem rekruti socializují do kultury násilí, a 3) velitelská odpovědnost za disciplínu.

4.1 Výcvik v MHP a kultura beztrestnosti

Rusko je signatářem všech čtyř Ženevských konvencí z roku 1949 i Dodatkových protokolů z roku 1977, přičemž nelze říci, že by vztah ruska k MHP končil u formální ratifikace. Vnitřní vojenské řády věnují poměrně velký prostor mezinárodnímu právu a jeho implementaci ve vzdělávání, výcviku a kariérní přípravě. Nařízení Ministerstva obrany č. 878 (2013) považuje vzdělávání v MHP za „Nedílnou součást bojového výcviku a základní prostředek k posílení práva a pořádku v ozbrojených silách Ruské federace.“ Zkouška ze znalostí MHP je předpokladem pro povýšení do poddůstojnické či důstojnické hodnosti. Pro potřeby vzdělávání vydalo Ministerstvo obrany v roce 2001 obsáhlý manuál inspirovaný německým vzorem.⁵⁸

Riepl navíc zmiňuje, že Rusko bylo vždy velmi pokrokové, pokud jde o vzdělávání v MHP. Po pádu SSSR Rusko navázalo úzkou spolupráci s MVČK ve vojenském i civilním vzdělávání. Moskva hostila od roku 2007 SWIRMO (*Senior Workshop on International Rules governing Military Operations*), jeden z největších workshopů MVČK k MHP, kterého se účastnili vyšší důstojníci nejen z Ruska, ale i z dalších států především z post-sovětského

⁵⁷ Biden calls for „brutal“ Putin to face war crimes trial over Bucha deaths – video. *the Guardian* [online]. 2022 [cit. 04.08.2022]. Dostupné z: <https://1url.cz/ZrjyJ>

⁵⁸ RIEPL, Michael. *Russian Contributions to International Humanitarian Law: A contrastive analysis of Russia's historical role and its current practice*. Nomos Verlagsgesellschaft mbH & Co. KG, 2022, s. 191. DOI: 10.5771/9783748913214; TUZMUKHAMEDOV, Bakhtiyar. The implementation of international humanitarian law in the Russian Federation. *Revue Internationale de la Croix-Rouge/International Review of the Red Cross*. 2003, roč. 85, č. 850, act 394. DOI: 10.1017/S1560775500115214

regionu.⁵⁹ V civilním sektoru pak MVČK zavedl do škol předmět zvaný „humanitární hodnoty“, jehož součástí byly i prvky MHP.⁶⁰ V této souvislosti není bez zajímavosti, že podle komparativního průzkumu MVČK, hodnoty MHP jsou ruskou veřejností sdíleny výrazněji než např. ve Francii, Velké Británii či USA.⁶¹

Ruská otevřenost ke vzdělávání v oblasti MHP neznámá, že příprava ruských vojáků v této oblasti by byla příkladnou. Zprv, vzdělávání není integrováno do výcviku. Dle hodnocení regionálního delegáta MVČK pro Rusko a SNS ruská armáda sice systematicky integrovala MHP do svých vzdělávacích programů, toto vzdělávání však zůstává na teoretické rovině, zatímco praktický výcvik, který je klíčový pro osvojení a efektivní aplikaci pravidel MHP, v ruské armádě chybí.⁶² Operační a taktická doktrína založená na masivním a nediskriminativním využití palebné síly je pak ultimátní překážkou praktickému přijetí základních principů MHP.

Zadruhé, nedostatečná implementace MHP v trestním právu oslabuje vliv mezinárodních pravidel na chování vojáků. Trestní zákoník Ruské federace obsahuje pouze jeden článek vztahující se k válečným zločinům (článek 356). Tento článek je tak příliš stručný, jak upozorňuje Tuzmukhamedov. Celý obsah MHP byl stlačen do jedné věty, což mj. znamená, že článek 356 nepostihuje všechny činy, které MHP explicitně kriminalizuje, např. zneužití symbolu červeného kříže a červeného půlměsíce. Navíc, tento článek zcela ignoruje existenci obyčejového mezinárodního humanitárního práva a odkazuje pouze na mezinárodní smlouvy.⁶³ Riepl upozorňuje, že takovéto omezení je vysoce problematické, protože žádná smluvní pravidla nezakotvují principy rozlišování, proporcionality a preventivních opatření ve vnitrostátních ozbrojených konfliktech. Platnost těchto pravidel v konfliktech s nestátními aktéry potvrzuje právě obyčejové mezinárodní právo.⁶⁴

Zatřetí, válečné zločiny nejsou ruskými soudy trestány. Od svého schválení, článek 356 trestního zákoníku nebyl dosud nikdy použit k odsouzení pachatele. Již samo vyšetřování válečných zločinů provází neochota a laxnost, na což opakovaně upozorňoval i Evropský soud pro lidská práva: „Nepřiměřenost vyšetřování úmrtí a zranění desítek civilistů... nebyla důsledkem objektivních obtíží, které lze přičíst plynutí času nebo ztrátě důkazů, ale spíše důsledkem naprosté neochoty vyšetřujících orgánů zjistit pravdu a potrestat odpovědné osoby.“⁶⁵ Pokud se již někdo dostal před soud za násilí vůči civilistům, k jeho

⁵⁹ ICRC. Moscow: 100 commanders attend biggest seminar in the world on rules of war. In: *International Committee of the Red Cross* [online]. 24. 12. 2019 [cit. 02.08.2022]. Dostupné z: <https://www.icrc.org/en/document/moscow-100-commanders-attend-biggest-seminar-world-rules-war>

⁶⁰ RIEPL, Michael. *Russian Contributions to International Humanitarian Law*, s. 191.

⁶¹ GREENBERG RESEARCH. *Country report Russian Federation* [online]. Geneva: ICRC, 1999 [cit. 04.07.2022]. Dostupné z: <https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/russia.pdf>

⁶² ICRC. Russia: training in humanitarian law, and applying it - ICRC. In: . 15:40:40.0 [cit. 02.08.2022]. Dostupné z: <https://www.icrc.org/en/doc/resources/documents/interview/fas-russia-090708.htm>

⁶³ TUZMUKHAMEDOV, Bakhtiyar. *The implementation of international humanitarian law in the Russian Federation*, s. 390.; RIEPL, Michael. *Russian Contributions to International Humanitarian Law*, act 190.

⁶⁴ RIEPL, Michael. *Russian Contributions to International Humanitarian Law*, s. 190.

⁶⁵ Citováno v *ibid.*, s. 206.

odsouzení nebyl použit článek 356, nýbrž paragrafy pro běžné zločiny.⁶⁶ Trestní právo a jeho aplikace tak nemohou sloužit jako silná motivace k dodržování MHP.

Konečně, postoj ruských politických a vojenských autorit k dodržování MHP a trestání válečných zločinů podkopává jakýkoli možný efekt vojenského vzdělávání. Dle Riepla, od rozpadu Sovětské svazu se Rusko stalo „věčným skeptikem“ vůči rozšiřování a prohlubování MHP.⁶⁷ Navíc v konfliktech, kterých se ruští vojáci účastnili, se Rusko buďto zcela vyhýbalo aplikaci MHP či popíralo, že by jakýkoli válečný zločin byl spáchán. V čečenských válkách tak Rusko nikdy neuznalo, že by se MHP mohlo týkat „boje proti banditům“. V rusko-gruzinském konfliktu pak ruská vláda prohlásila, že „během nepřátelství nebyly žádným vojenským personálem spáchány žádné zločiny proti civilistům.“⁶⁸ Postoj politických a vojenských autorit tak vytváří něco, co by šlo nazvat kulturou beztrestnosti za válečné zločiny.

4.2 Dědovščina a kultura násilí

Dědovščina, neboli systém brutální šikany čerstvých rekrutů, patří k neoficiálním, byť tradičním, nástrojům prosazování poslušnosti v ruské armádě údajně již od dob Petra Velikého, kdy byla povinná vojenská služba v Rusku poprvé zavedena.⁶⁹ To však neznamená, že politické a vojenské autority by byly s tímto fenoménem smířeny. Reformy zahájené v roce 2008, mezi něž patří zkrácení povinné vojenské služby na jeden rok, zavedení profesionálního poddůstojnického sboru či vytvoření vojenské policie měly právě tuto problematiku řešit. Extrémní podoby šikany se těmito reformami zredukovaly, nebyly však vymýceny a sama *dědovščina* v mírnější formě přežila a je veliteli tolerována jako systém vojenské socializace. Závažnost šikanování v ruské armádě sice byla snížena ve srovnání se situací před dvaceti lety. V té době měla šikana údajně za následek kolem 3000 úmrtí ročně (vraždy a sebevraždy) a okolo 40000 vojáků ročně dezertovalo.⁷⁰ Pořádek v mnoha jednotkách je však i nadále udržován prostřednictvím neformálního hierarchického systému, v němž jsou nováčci vystaveni útlaču a zneužívání.⁷¹

I v současnosti tak *dědovščina* nese mimořádně tragické následky. V listopadu 2019 zastřelil mladý branec osm svých kolegů v důsledku šikany a pohrůžky znásilnění. V otevřeném dopise, který zveřejnil jeho právní zástupce, pachatel píše: „Lituji, že jsem se nedokázal ovládnout a že jsem se uchýlil k tomuto extrémnímu kroku, ale neměl jsem jiné východisko. Už jsem nemohl snést žádné další týrání... Nečekal jsem, že skončím

⁶⁶ Ibid., s. 202.

⁶⁷ Ibid., s. 140.

⁶⁸ Citováno v *ibid.*, s. 207.

⁶⁹ ZHABIN, Alexey. More Than a Decade After Military Reform, Hazing Still Plagues the Russian Army. *The Moscow Times* [online]. 2020 [cit. 01.08.2022]. Dostupné z: <https://1url.cz/crjye>

⁷⁰ FRÉSARD, Jean-Jacques. *The roots of behaviour in war - A Survey of the Literature*, s. 51.

⁷¹ TROIANOVSKI, Anton. Atrocities in Ukraine War Have Deep Roots in Russian Military. *International New York Times* [online]. 2022 [cit. 01.08.2022]. Dostupné z: <https://1url.cz/Grijyw>

v takovém pekle. Nebylo kam utéct a stěžovat si.“⁷² Ministerstvo obrany na jednu stranu vyvíjí dlouhodobé úsilí, aby se služba v armádě stala pro vojáky humánnější, toto úsilí však naráží na hluboce zakořeněnou kulturu násilí, s níž nižší velitelé nejsou ochotni či schopni cokoli dělat. Socializace, při níž je voják půl roku systematicky ponižován a týrán, aby následující půl rok dělal to samé novým rekrutům, přirozeně vede k desensitivizaci vůči násilí a morálnímu odpoutání v případě násilí vůči civilistům.

4.3 Velitelská odpovědnost

Zodpovědnost velitelů na všech úrovních za udržení disciplíny svých podřízených je ultimátním mechanismem pro předcházení a potlačování zločinů proti MHP. Zprávy z počáteční fáze války na Ukrajině však ukazují, že ruští velitelé nebyli schopni udržet mezi svými jednotkami disciplínu, ať už jejími projevy byla dezerce, neplnění rozkazů či útoky na samotné velitele.⁷³ Za selhání disciplíny nemohou pouze situační faktory, jako např. nedostatečná motivace, utrpené ztráty či nedostatek jídla, ale i strukturální nedostatky systému velení v ruské armádě. Navzdory reformám v tomto směru, ruská armáda se stále potýká s nedostatkem kvalifikovaných a zkušených poddůstojníků a pra-porčíků, kteří by byli schopni postarat se o základní fungování svých jednotek. Ruská kultura velení tak stojí na přetížených velících důstojnících a direktivním způsobu velení, při němž podřízení dostávají přesné instrukce bez vysvětlení záměru či smyslu rozkazu.⁷⁴ Tento systém tak v míru nedokáže prosadit formální disciplínu proti neformálnímu řádu *dědovščiny* a sotva si lze představit, že by mohl zajistit efektivní disciplínu ve vypjatých podmínkách ozbrojeného konfliktu.

K posílení disciplíny v posádkách byla v roce 2011 zřízena vojenská policie, jakožto organizace přímo podřízená Ministerstvu obrany. Vojenská policie tak patří k nejmladším institucím v rámci ruských ozbrojených sil a jako taková si stále musí budovat svou roli. Vymáhání práva a pořádku uvnitř ruské armády je jen jednou z misí vojenské policie a i v této roli je její pozice omezena pravomocí Federální bezpečnostní služby (FSB) vyšetřovat těžké zločiny. Dominantní úlohou sboru o síle 20 tisíc důstojníků a vojáků se tak stalo udržování pořádku mezi civilisty v zóně konfliktu. Silný kontingent vojenské policie tak

⁷² Russian Consript Blames Fatal Shooting Spree on Military Hazing „Hell“. *The Moscow Times* [online]. 2020 [cit. 02.08.2022]. Dostupné z: <https://1url.cz/orjyW>

⁷³ SABBAGH, Dan, Dan Sabbagh DEFENCE a security EDITOR. Mutinous Russian troops ran over their own commander, say western officials. *The Guardian* [online]. 2022 [cit. 03.08.2022]. Dostupné z: <https://1url.cz/8rjyo>; VOCK, Ido. Russia's military culture brutalises its conscripts. *New Statesman* [online]. 2022 [cit. 03.08.2022]. Dostupné z: <https://1url.cz/orjyN>

⁷⁴ STEIN, Lucia. A morale problem among Russian forces could pose a risk to Vladimir Putin's future military campaigns. *ABC News* [online]. 2022 [cit. 03.08.2022]. Dostupné z: <https://www.abc.net.au/news/2022-03-18/inside-russias-military-morale-problem/100907188>; VOCK, Ido. *Russia's military culture brutalises its conscripts*.

byl nasazen v Sýrii či Náhorním Karabachu.⁷⁵ Podobně i ve zprávách z války na Ukrajině je o příslušnících vojenské policie slyšet při potlačování demonstrací, zajišťování kontroly nad okupovanými oblastmi či, v případě ruských tiskových agentur, distribuci humanitární pomoci.⁷⁶

Nejvyšší velení pak nese zjevnou odpovědnost za nevytvoření MHP a netrestání pachatelů. Jak již bylo zmíněno výše, ruské autority nesou dlouhodobou odpovědnost za vytvoření kultury beztrestnosti tím, že válečné zločiny nestíhaly či jejich spáchání explicitně popíraly. Válka na Ukrajině v tomto není výjimkou.⁷⁷ Výmluvný je fakt, že 64. motostřelecká brigáda, jejíž příslušníci včetně velitele jsou obviňováni z vraždění v Buči, byla prezidentem Putinem následně odměněna čestným titulem gardové brigády.⁷⁸

ZÁVĚR: MŮŽE SE TO STÁT I NÁM(?)

S ohledem na způsob, jakým ruská armáda působila ve všech svých novodobých konfliktech, by bylo překvapující, kdyby v současné válce dokázala předejít masivnímu porušování MHP. To však neznamená, že bychom měli ruskou armádu považovat za jednoznačně zločineckou organizaci a manifestaci zla. Ruští vojáci jsou zcela v souladu s mezinárodními úmluvami a ve spolupráci s MVČK vzdělávání v MHP. Vojenské reformy v posledních dvou dekadách usilovaly kromě materiálního přezbrojení také o humanizaci

⁷⁵ DREYFUS, Emmanuel. *Military Police: A Crucial Tool in Russia's Syria Policy* [online]. 2021 [cit. 03.08.2022]. Dostupné z: <https://www.ispionline.it/en/publicazione/military-police-crucial-tool-russias-syria-policy-32097>

⁷⁶ SMYTH, Oonagh. „Militia out!“ - Life in Russian-occupied Ukraine. *RTE.ie* [online]. 2022 [cit. 17.10.2022]. Dostupné z: [https://tass.com/politics/1434491](https://tass.com/society/1447955; Russian troops deliver more than 60 tonnes of humanitarian aid to Izyum in Kharkov region. TASS [online]. 2022 [cit. 03.08.2022]. Dostupné z: <a href=)

⁷⁷ GARNER, Jade McGlynn, Ian. Russia's War Crime Denials Are Fuel for More Atrocities. *Foreign Policy* [online]. 2022 [cit. 04.08.2022]. Dostupné z: <https://foreignpolicy.com/2022/04/23/propaganda-russia-atrocity-bucha/>; Russia denies and deflects in reaction to Bucha atrocities. *Washington Post* [online] [cit. 04.08.2022]. Dostupné z: <https://www.washingtonpost.com/world/2022/04/04/russia-bucha-atrocities-war-crimes/>

⁷⁸ GALL, Carlotta a Daniel BEREHULAK. 'Such Bad Guys Will Come': How One Russian Brigade Terrorized Bucha. *The New York Times* [online]. 2022 [cit. 04.08.2022]. Dostupné z: <https://www.nytimes.com/2022/05/22/world/europe/ukraine-bucha-war-crimes-russia.html>; RITCHIE, Hannah, Masha ANGELOVA a Rob PICHETA. Putin gives honorary title to brigade accused of Bucha war crimes. *CNN* [online]. 2022 [cit. 04.08.2022]. Dostupné z: <https://www.cnn.com/2022/04/19/europe/russia-bucha-brigade-honorary-title-putin-intl/index.html>

povinné vojenské služby a prosazení vlády práva a zákonů uvnitř armády. Tyto snahy však narazily na těžko překonatelné překážky v podobě hluboce zakořeněné vojenské kultury a nedostatečného lidského kapitálu mezi profesionálními vojáky. Vzdělávání v MHP tak nemůže vést k skutečnému osvojení humanitárních norem a povinná vojenská služba socializuje vojáky v neformální kultuře násilí.

Popsané nedostatky ruské armády neznamenají, že by její vojáci byli unikátním způsobem predisponováni k páchání válečných zločinů. Jak bylo popsáno v sekci Válečné podmínky a spirála násilí, frustrace, ponížení a trauma, které vojáci zažívají v boji a zvláště ve válkách se silným asymetrickým elementem, vytváří spirálu násilí, jež v subjektivním vnímání ospravedlňuje násilí vůči civilistům. V kombinaci s tím, jak armády musí mezi svými vojáky stimulovat procesy morálního odloučení a desensitivizace vůči násilí, jsou válečné zločiny předvídatelným důsledkem jakéhokoli intenzivního ozbrojeného konfliktu. Relevantní otázkou pro jakoukoli armádu, včetně Armády České republiky (AČR), tak není, co činí armádu náchylnou k porušování MHP, ale jak porušování MHP efektivně předházet. Prevence porušování MHP musí představovat integrální součást přípravy vojáků k boji. Armády musí vyvinout značné úsilí, aby udržely v mezích procesy, jimiž jsou vojáci připravováni k boji, integrovat MHP do výcviku i operačních doktrín a zajistit, aby velitelé byli schopni a ochotni plnit svou velitelskou odpovědnost za dodržování MHP.

Chování vojáka je ovlivňováno mnoha faktory, které jsou mimo kontrolu armádních autorit. O to důležitější je, aby armádní velení posilovalo význam MHP tam, kde to lze. Pro velení AČR a velitele na všech stupních by se Buča měla stát připomínkou toho, že prevence nežádoucího chování v bojové situaci vyžaduje neustálé a intenzivní úsilí během výcviku a přípravy na nasazení stejně jako během vlastního nasazení. AČR se v této oblasti jistě má kam rozvíjet. Potenciálně škodlivé naopak může být podkopávání autority Vojenské policie, když je její vyšetřování smrti Wahedullah Khana, vraha českého příslušníka speciálních sil, veřejně zpochybňováno významnými armádními představiteli.⁷⁹

Tento článek vznikl za podpory programu Univerzity Karlovy UNCE/HUM/009: Charles University Centre of Excellence VITRI.

Autor: **Mgr. Tomáš Kučera, Ph.D.,** narozen 1985, je akademickým pracovníkem na Institutu politologických studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy. Doktorát získal v roce 2014 na Aberystwyth University ve Velké Británii za disertační práci věnující se liberálním charakteristikám vojenských politik ve Velké Británii a Německu. Nakladatelství Routledge publikovalo upravenou verzi této dizertace pod názvem *The Military and Liberal Society* (2018). Ve své pedagogické činnosti se věnuje civilně-vojenským vztahům, vojenské sociologii a etice ozbrojených konfliktů.

⁷⁹ Vrchní praporčík Armády České republiky – Příspěvky | Facebook. In: . 5. 4. 2022 [cit. 09.08.2022]. Dostupné z: https://www.facebook.com/113580930220349/posts/534688388109599/?comment_id=1649138479000

Jak citovat: KUČERA, Tomáš. Cesta k Buče: Organizační praktiky ruské armády a násilí na civilistech. *Vojenské rozhledy*. 2022, 31 (4), 081-102. ISSN 1210-3292 (print), 2336-2995 (on-line). Available at: www.vojenskerozhledy.cz.